

Н. Қуантайұлы¹
Б.Т. Әшірбаев¹
Әсел Қамза²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Сүлейман Демирел университеті, Қаскелең, Қазақстан

*Корреспонденция үшін автор: kuantaiuly@mail.ru

Факт және оның жаңа медиадағы маңызы

Аңдатпа. Қазіргі журналистика техногендік сипатқа ауысты. Интернетте апта, ай құрғатпай жаңа бір тренд пайда болып, өз аудиториясын, қызмет ететін кеңістігін тауып жатыр. Ескі мен жаңаның тартысы, таласы жүруде. Әдебиет ойды образға орап, көркемдеп берсе, журналистика фактіге, нақты дәлелге сүйенеді. Қос сала да қоғамдағы құндылықтардың шайылмай, саяси-әлеуметтік, рухани-мәдени іргетасымыздың берік, мықты болуына қызмет етеді. Адам өз пікірін сөйлеу, жазу арқылы жеткізеді. Аллегориялық, ишара жанрларда ойды тұмшалау, жасыру мүмкін болса, масс-медиа аудиториямен ашық, бетпе-бет байланысқа шығып, дауласушы тарап медиацияға келіспесе, соттасуға дейін барады. Мақалада осы және одан келіп туындайтын мәселелер сөз болады. Журналистің құқықтық сауаттылығына мән беріліп, кәсібилікті арттыратын, шеберлікті шыңдайтын кейбір мәселелер талқыланады.

Түйін сөздер: пәрменділік, тиімділік, рентабельді, қоғамдық пікір, ақпараттық қауіпсіздік, ақпараттың еркін ағымы, лицензия, әлеуметтік жауапкершілік, ықпал.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2022-141-4-23-29>

Кіріспе

Демократиялық қоғамда биліктің үш бұтағы, тармағы болады, ол – заң шығарушы, атқарушы және сот билігі. Олардың құзыреті Конституцияда белгіленіп, мақсаты мен міндеттері шегенделіп қойылған. Ақпарат кеңістігінде, ғылыми қауымдастықтар жариялайтын контенттерде, медиатренерлер ұсынатын кейстерде «журналистика – төртінші билік» деп айдар тағылып, осы анықтамаға ерекше акцент беріледі. Сөз бостандығының айрықша мәртебесі бар елдерде пайғамбардан кейін жиі айтылатын тіркеске айналған. Бірақ бұл пафосты бағалау ешқандай заңмен расталып, нормативтік құжаттарда айқындалып, ресми мөрленбеген. Тек қана «Ветеринария туралы» заңының бары сияқты, «Бұқа-

ралық ақпарат құралдары туралы», онымен «туыстас», «ағайындас» байланыс пен коммуникациялық қауіпсіздікке қатысты бірнеше заңдар легі бар. Және мұнда да әлгі сөзімізге дәлел таппайсыз. Сонда бұл образға оралып, бейнелеп айтылған сөз ғана ма, әлде «мылтықсыз майдан» өкілдерінің ерекше құзыреті бар ма? Сондай-ақ қазіргі БАҚ өкілінің кәсібилігін арттырып, креативті ойлауына не қажет? Жалпы, мамандықтың қыр-сырын меңгергенде неге басымдық беріп, нені «айналып өтуіміз» керек? Міне, біз өз мақаламызда осы сауалдарға жауап іздейміз.

Зерттеу әдісі

Зерттеу барысында тарихи салыстырмалы, логикалық, ғылыми әдістер пайдаланылып,

социологиялық зерттеудегі контент-талдау, мәтін талдау, бақылау, болжау тәжірибесі қолданылды. Журналистиканың теориясы мен практикасын зерттеп жүрген Н.Омашев, К.Қамзин, Қ.Шамахайұлы секілді отандық ғалымдардың еңбектері дереккөз ретінде ұсынылып, ғылыми тұрғыдан талдап-таразыланды. Сөз бостандығы мен пікір алуандылығына кепілдік беретін құқықтық нормалар сараланып, жан-жақты зерделенді.

Талқылау

Журналистиканың функциялары мен принциптерінің түрленіп, құбылып отыруы заңдылық. Қазіргі масс-медияның техногендік сипатын саралап, озығы мен тозығын, асылы мен жасығын таразыға тартқанда мынандай тенденцияларды аңғаруға болады.

Біріншіден, жаңа медианың үш платформасы – мәтін, аудио және бейнеде ақпараттың таралу жылдамдығы артты. Өз тауарыңды нарықта тиімді саудалап, рентабельді болуың үшін шапшаң, ширақ қимылдап, бірінші болуға тырысуың шарт. Ол үшін, әрине, конвергентті, яғни әмбебап қасиеттерді, қабілет-қарымды меңгеру маңызды. Белгілі ресейлік тележүргізуші Алексей Пивоваров: «Кешігіп берілген ақпарат – ол сол оқиға туралы естелік», – дейді. Баспасөз мәслихатында отырғанда мәтін жазып үлгеріп, оны өзің тілдік-стильдік тұрғыдан өңдеп, корректорлық жасап, модератор, веб-редактордың қызметін атқарып, сайтқа орналастырғанда қосымша графика, аудио, бейне компоненттермен сүйемелдей, әрлей алсаң, бесаспап болу деген, міне – осы. Егер қоғамда резонанс тудыратын оқиға орнына «101», «102», «103» қызметтерінен бұрын барып, материалыңды сата алсаң, ол кәсіп ғана емес, ол – өнер. Мысалы, Франциядағы сән үйлері мен парфюмерия салондары өз заттары мен бұйымдарын тұтынушыға міндеттемейді, клиенттің қызығушылығын тудырып, сұраныс пен талғамға қарай жұмыс істеді емес пе?! Ендеше ақпараттың «брендке айналуы» да қалам қайраткерінің шеберлігіне байланысты.

Екіншіден, факті – бұл журналистиканың аттаныс нүктесі, табан тірер тұғыры. Өкініш-

ке қарай, «төртінші өнеркәсіптік төңкерісті» бастан кешіріп жатқан әлемде, соның ішінде біздің елде де, дерек пен дәйекті бұрмалап жеткізу, қоғамдық санаға қоқыс жәшігіндей қарап, жалған мағлұматтарды таратудан тартынбайтын топтар мен мүдделестер аз емес. Бизнестегі ірі ақуалар – компродорлық буржуазия өкілдері бір-біріне тролль ұйымдастырып, сегменттелген аудиторияға пікірін таңып, оны басқарылатын, бағынышты, малайлық дәрежеге жеткізеді. Жасыратыны жоқ, қазір қоғамдық-саяси, әлеуметтік, мәдени т.б. мәселелерде бір-біріне қарсы тарапқа шығып, ақпаратпен атысу қалыпты жағдайға айналды. Бұл тартыс екі адамның, ірілі-ұсақты компаниялардың, тіпті мемлекеттер арасында да жүріп жатады.

Журналистің басты қағидасы: «Шындықты қастерлей отырып, оны білгісі келген жұртшылықтың ақпарат алу құқығын құрметтеу, қажет мәліметтің бәрін заңдылыққа сай жинап, әділ сынап білу, баспасөз еркіндігін әрдайым негізге алу; түпкілікті көзі анық деректерді ғана басшылыққа алып, шынайы ақпарат тарату; өзекті жаңалықты жасыруға, дерек-дәйектерді бұрмалауға жол бермеу» [1].

Тәуелсіз Қазақстанның артта қалған үш онжылдығында экономикалық нарық қалыптасқанымен, саяси нарықтың іргетасы қаланып, құламас қабырғасы тұрғызыла қойған жоқ. Мойындауымыз керек, квазимемлекеттік сектор субъектілері де, отандық бизнестік құрылымдар да, трансконтинентальды компаниялар да – бәрі-бәрі ашық бәсекеге құрылған ортада ғана өркен жайып, өз өнімін шығара алады. Демократия принциптеріне адал, заң үстемдік құрған елде ғана делдалдық олигополияның тынысы тарылып, аяғы тұсалады. Әділетті Қазақстан құру идеясы баспасөздегі ашықтық пен еркін пікір алаңының болуына, ақпарат тұтынушыға еш боямсыз, бүркемесіз, бұрмалаусыз жетуіне тікелей байланысты.

Мемлекетіміздің әлемдік инвестициялық рейтингте жоғары сатыларға көтерілуінің маңызы зор. Неге десеңіз, халықаралық қаржылық ұйымдар барлық сатыда биік көрсеткішке, нәтижеге ие елдің ғана әлеумет-

тік-экономикалық жобаларын қолдап, төмен несиелік ставка қояды. Донор табылмаса, күретамырың бітеліп, қан жүруі баяулайды. Қалайық-қаламайық, бұл – мол капитал жинаудың, бюджет тапшылығын жоюдың басты заңдылығы. Балабақша, мектеп, аурухана, спорт кешені сияқты әлеуметтік нысандардың көптеп бой көтеріп, халық игілігіне жұмыс істеуі де жаһандық жағымды имиджің мен репутацияңа тәуелді, соған мықтап байланған. Ендеше кез келген елдің әлемдік қауымдастықтағы абырой-беделіне, азаматтық қоғам құруда мол тәжірибе жинақтағанына ерекше мән беріледі.

Әділ бәсеке, тең құқықтық, сайлауда жарыспалы тәртіпке бағынған елде ғана демократия институты қалыптасып, алға жылжиды. Елімізде «Халық үніне құлақ асушы мемлекет» концепциясы өз өміршеңдігін дәлелдеп, қоғамның түрлі әлеуметтік қабаттарында тамырын кеңге жая бастады. Суперпрезиденттік модельден бас тартып, атқарушы биліктің кейбір құзыреттерінің парламентке берілуі, конституциялық сот жүйесінің қайта қалпына келуі, ол – диктаторлық, отбасылық-кландық басқарудан саналы түрде бас тартқанымызды білдіреді. Әрине, өріс кеңейтіп, алға жылжуда эволюциялық үлгіні таңдап, тұтастық пен татулықты сақтап, барынша толеранттылық танытудың нәтижесі де көп күттірмейді. «Бір ақымақ келіп соғысты бастап берсе, оны кейін он ақылды жиылып тоқтата алмайды» деген мойындалған қағидат бар. Оны қазір әлемде орын алып отырған саяси жағдайдан көріп-біліп отырмыз. Ендеше революциялық көңіл күй тудыратын ұрандардан абай болып, себеппен емес, оның салдарымен күресіп қалатын жағдайдан сақтаған жөн.

Қазақстан жер көлемі бойынша әлем елдерінің ішінде 9-орында. Осынау ұлан-ғайыр территорияда қолға алынып, стратегиялық маңызға, мемлекеттік мәнге ие кез келген жоба-жоспар глобалды, ауқымды сипатқа ие екені белгілі. Мысалы, автобандар салу, цифрландыру, елді мекендерді ауызсумен, жылу жүйесімен қамтамасыз ету азғана уақыттың шаруасы емес. Еуропаның аумағы шағын елдерінің ереже-талабынан өзгеше, біздің тер-

риториямызда қордаланған мәселені шешу біршама мәуріт-мезетті қажет етеді. Елімізде президенттік мерзімнің 5-тен 7 жылға ұзартылып, Ата заңымызда таңбаланып қойылғанының негізгі себебі де осында жатыр. Мұны таққа, билікке құмарлық дегеннен гөрі, табиғи қажеттілік деп қабылдасақ қателеспейміз.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы» атты Қазақстан халқына жолдауында: «Журналистер өз еліне және азаматтарына шынайы жанашыр болуға тиіс. Бұқаралық ақпарат құралдары бекерден-бекер «төртінші билік» атанбаса керек. Сол себепті сіздер жұрттың санасы мен сезіміне ықпал ету мәселесіне мұқият қарағандарыңыз жөн. Мен мұны журналистер қауымына арнайы айтып отырмын. Тәуелсіз әрі жауапкершілігі жоғары бұқаралық ақпарат құралдары болмаса, қоғамды одан әрі демократияландыру мүмкін емес екеніне сенімдімін. Сондықтан мемлекеттің мүддесін, қоғамның сұранысын және медиасаланың даму үрдісін ескере отырып, БАҚ туралы заңды қайта қарау керек», – деген болатын [2]. Байқасаңыз, президент БАҚ-тың қоғамды демократияландыру рөліне ерекше тоқтала келе, ой еркіндігі, пікір тәуелсіздігі, бостандығымен қатар, оның жауапкершілігі барын да астын сыза ескертіп отыр. Ақпарат кеңістігіндегі ала-құлалық, жойдасыздық тиісті заң баптарымен реттелмей, сын-қатерлерге төтеп беру, мемлекеттің тұрақтылығы мен тұтастығын сақтау қиынға түседі.

Үшіншіден, журналистиканың пәрменділігі мен тиімділігі, оның ықпал ету құралы ретіндегі қызметі арнайы сараптама жасауды, байлам-тоқтамдарға келуді талап етеді. Классикалық ғылыми әдебиеттерде журналист мәтінінде авторлық талдау, түйін жасау болмауы керек дегенді жиі кездестіреміз. Яғни жазба авторы болған, орын алған оқиға-құбылысты еш бүкпесіз, жасырмастан баяндап қана береді де, сол алынған мағлұматтардан оқырман өзі ой түйіп, қоғамдық пікір қалыптасады. Басқаша айтқанда, журналист қоғамдық пікірді қалыптастырмайды, тек қана таратады. Неге десеңіз, ҚР Конституциясының 20-бабында: «1. Сөз бен шығармашылық ер-

кіндігіне кепілдік беріледі. Цензураға тыйым салынады. 2. Әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар. Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиясы болып табылатын мәліметтер тізбесі заңмен белгіленеді. 3. Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылықты, сондай-ақ қатыгездік пен зорлық-зомбылыққа бас ұруды насихаттауға немесе үгіттеуге жол берілмейді», – деп жазылып тұр [3]. Ел азаматы ретінде осы талаптарға жауап беретін кез келген ақпаратты пайдалануға, таратуға құқыңыз бар. Бірақ осы норма барлық жағдайда сақтала ма? Әрине, жоқ.

Өткен ғасырдың 70-80 жылдары Еуропа БАҚ-тарында «ақпараттың еркін ағымы» деген үрдіс пайда болып, аз уақыттың ішінде елдік мәртебесінен, рухани-мәдени құндылықтарынан айырылып қала жаздаған мемлекеттер болған. Журналистика профессоры Намазалы Омашев «Жаһандану және ақпарат кеңістігіміздің қауіпсіздігі» атты мақаласында: «Несін жасырамыз, бұл – ақпарат кеңістігімізді қараусыз қалдырғанымыздың, орынсыз кешірімпаздықтың салдары. Наполеон Бонапарттың: «Саған қарсы бағытталған төрт жүз мылтықтан гөрі төрт баспасөздің қарсы тұрғаны әлдеқайда қауіпті», – деген пікірін еріксіз еске аласың. Сол сияқты 1973 жылы Чилиде болған төңкерісте Сальвадор Альенде: «Менің қолымнан әскердің кетіп қалғаны түк емес еді. Менің қолымнан бұқаралық ақпарат құралдары кетіп қалды ғой», – деп еңірегенде етегі жасқа толған. Сексенінші жылдары атышулы Збигнев Бжежинский Польшаға емін-еркін ұшып келіп, ешқандай кедергісіз дәрістер оқып тұрды. Оны БАҚ жабыла жариялап жатты. Нәтижесінің қандай болғанын айтып жатудың өзі артық», – дейді (74 б) [4].

Қоғамның әр азаматы үшін өз ойын еркін, ашық айта алатын ақпарат алаңдарының болуы, бұл – тиімділік те, ал пәрменділік дегеніміз – сол айтылған сындардан қандай да

бір нәтиженің шығуы. Өкінішке қарай, біздің елімізде журналистиканың тиімділігі артып тұрғанымен, керісінше, пәрменділігі сын көтермейді. Бұл төмен көрсеткіштің бірнеше себебі бар, соның бірі – құқықтық сауаттың аздығы. Несін жасырамыз, көбіміз ресми хат жолданса азаматтардың арыз-шағымы 15 жұмыс күні ішінде қаралатыны туралы қарапайым қағиданы білмей жатамыз. Негізі, заң үстемдік құрған мемлекетте барлық даулы мәселелер сотта қаралып, әділ шешім шығарылады. Бір қызығы, демократиялық принциптері босаң, заң баптары солқылдақ мемлекеттерде тұрғындардың 70 пайызы мәселесін шешуде ақпарат құралдарына, 20 пайызы ғибадат орындарына жалбарынып, тек 10 пайызы ғана сотқа жүгінеді екен. Мысалы, неге біз АҚШ-ты «адвокаттар елі» деп атаймыз? Себебі әрбір америкалық сот төрелігіне, оның қара қылды қақ жаратын туралығына сенеді. Бұл – судьялардың сайланбалы, үкім шығарарда ешкімге жалтақтамай, тұғырында нық, берік тұруының жемісі.

Төртіншіден, қазіргі жаңа медиа дәуірі азаматтық журналистиканың дамып, оның белсенді авторларының келбетін танытып, орны мен баға-бәсін, мақсат-міндетін айқындап берді. Интернет ресурстарды БАҚ санатына жатқызып, заңнамаға тиісті өзгерістер де енгіздік. Бұл дегеніңіз – кез келген рангтегі мемлекеттік қызметкер, бизнес, банк, құқық саласының өкілдері дәстүрлі баспасөз бен блогерді бөліп-жарып алаламай, ресми сұраныстарына жауап беруге міндетті. ҚР Қылмыстық кодексінің «Журналистің кәсіби қызметіне кедергі жасау» деп аталатын 158-бабының талаптары «Ютуб» арнасы бар, бюджеті жазылушылардың донатына, ақпаратты тұтынушылардың лүпіл басуына тәуелді тәуелсіз блогерді де қорғай алады. Ол баптағы: «1. Журналисті ақпаратты таратуға не таратудан бас тартуға мәжбүрлеу жолымен, сол сияқты журналистің заңды кәсіптік қызметін орындауына кедергі жасайтын не оны осындай мүмкіндіктен айыратын жағдай туғызу жолымен оның заңды кәсіптік қызметіне кедергі жасау – бір жүз айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға, не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не бір жүз жиырма

сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не қырық бес тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға жазаланады», – деген жолдардың салмағы кім-кімді де болсын жауапкершілікке, аяғын аңдап басуға шақырары сөзсіз [5].

Нәтижелер. Өз аудиториясына ықпалды медиа өкілі әлеумет алдындағы жауапкершілігін сезініп, этикалық нормалардың сақталуын қадағалауы керек. «1. Қоғамдық тәртіпті бұзу немесе азаматтардың, немесе ұйымдардың құқықтары мен заңды мүдделеріне, не қоғамның, немесе мемлекеттің заңмен қорғалатын мүдделеріне елеулі зиян келтіру қаупін төндіретін көрінеу жалған ақпарат тарату – бір мың айлық есептік көрсеткішке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға, не сол мөлшерде түзеу жұмыстарына, не төрт жүз сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға тартуға, не бір жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге, не сол мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады», – делінген ҚР Қылмыстық кодексінің «Көрінеу жалған ақпарат тарату» деген 274-бабында [5].

Қазақстан Республикасының территориясында адвокаттық немесе нотариустық қызмет көрсету үшін арнайы лицензия аласыз. Оның талап-ережесінде арнайы дипломның болуы, тағылымдамадан өту, құқық саласында жұмыс өтілі сияқты міндеттемелері бар. Ол болмаса, сот процесіне қатысып, құжаттарды рәсімдеу ісіне араласа алмайсыз. Бұл – әлемдік тәжірибе. Біздіңше, осы тәртіп пен жүйе медиа ресурстарға қатысы бар, оның активтеріне иелік ететін ірі меншік иелерінен бастап, қарапайым газет-журнал, теле-радио, сайт тілшілеріне де қойылуы керек. Сонда ғана қазір ақпарат кеңістігімізде орын алып отырған желөкпе басылымдардың қатары сиреп, жеп-жеңіл қаңбақ контенттерден арыла бастаймыз.

«Талдамалы журналистика немесе «екінші белдеудегі» журналистика – сапалы әлеуметтік сөздің нағыз өзі, көз алдымыздан өтіп жатқан үдеріс кадрларын ұтымды монтаждау. Олай десек, аналитикалық жарияланым дайындайтын қаламгерге ақпаратшы-журналист қасиеті аздық етеді. Сондықтан кейбір шетел ақпарат құралдарында репортер мен коммен-

татор қызметінің аражігі ажыратылған, еңбек бөлінісі айқындалған. Репортерге (хабаршы-журналистке) тек қана фактілерді іздеп тауып, редакцияға жеткізу жүктеледі. Ал оларға трактовка, интерпретация жасау комментаторға, сол саланы бес саусағындай білетін арнаулы дайындығы бар сарапшы-журналистке (экономика, саясат, заңнама, әдебиет, мәдениет, өнер және спорт салаларын жақсы білетін адамға) тапсырылады» [6].

Қорытынды

Журналистік цехтағы әріптестеріміздің арасында «Пропагандамен ақымақтар айналыспайды, ол ақымақтарға арналады» деген әзіл-шыны аралас афоризмге айналған сөз бар. Посткеңестік елдердің көбінің «БАҚ туралы» заңына қарасаңыз, «ақпарат құралының құрылтайшысы шетелдік болуына тыйым салынады» деген жолдар кездеседі. Бірақ бізді Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» заңындағы «Бұқаралық ақпарат құралдарының қызметін ұйымдастыру» деп аталатын 2-тарауы, оның 5-бабы 2-тармақшасындағы: «Қазақстан Республикасындағы бұқаралық ақпарат құралдары меншік иесінің немесе осы саладағы қызметті жүзеге асырушының – заңды тұлғаның акцияларының (үлестерінің, пайыздарының) 20 пайызынан астамын шетелдіктердің және шетелдік заңды тұлғалардың, азаматтығы жоқ адамдардың тікелей және (немесе) жанама иеленуіне, пайдалануына, билік етуіне және (немесе) басқаруына тыйым салынады», – деген жолдар ойландырады. Журналистика идеология құралы екені рас болса, оның «қорғаныс шебіне» ешқандай «20 пайыздық әскер» кіруіне болмайды. Ақпараттық қауіпсіздігіміздің іргесі сетінемесін десек, онда осы бапты қайта қарап, қоғамдық ашық талқылауға салуымыз қажет-ақ.

Өркениеті дамыған Еуропа елдерінде тіл полициясы жұмыс істеп, ұлттық мүдденің күзетінде тұрғанда, бізге, тәуелсіздігін енді ғана алып, демократиялық институттары жаңадан қалыптасып келе жетқан мемлекетке, бұл мысалдан сабақ алып, ес жинауымыз керек.

Әдебиеттер тізімі

1. Шамахайұлы Қ. Ақпарат айдынында «қырғи-қабак» соғыс аяқталған жоқ // «Қамшы. kz» порталы, 12 қазан 2016 жыл. – URL: <https://qamshy.kz/article/16019-quandyq-shamakhayuly-aqparat-aydynynda-qyrghy-qabaq-soghys-ayaqtalghan-zhoq> (қаралған күні: 20.09.2022).
2. Токаев К.-Ж. «Жаңа Қазақстан: жаңару мен жаңғыру жолы». Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты, 16 наурыз 2022 жыл. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyun-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340> (қаралған күні: 20.09.2022).
3. Қазақстан Республикасының Конституциясы. «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік-құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі, 2022 жыл. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/> (қаралған күні: 20.09.2022).
4. Омашев Н. Жаһандану және ақпарат кеңістігіміздің қауіпсіздігі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. - 74 б.
5. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. «Әділет» Қазақстан Республикасы нормативтік-құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесі, 2022 жыл. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/> (қаралған күні: 5.10.2022).
6. Қамзин К. Журналистиканың басты кейіпкері – шындық// *jurfak.kz*, 15 мамыр 2013 жыл. – URL: <http://jurfak.kz/archives/858/> (қаралған күні: 5.10.2022).

References

1. Shamahaiuly K. Akparat ajdynynda «qyrgi-kabak» sogys ajaktalghan zhok [The Cold War is not over in the information column], «Kamshy. kz». October 12, 2016. Available at: <https://qamshy.kz/article/16019-quandyq-shamakhayuly-aqparat-aydynynda-qyrghy-qabaq-soghys-ayaqtalghan-zhoq> (Accessed: 20.09.2022).
2. Tokaev K.-Zh. «Zhana Kazakstan: zhanaru men zhangyru zholy». Kazakstan Respublikasy Prezidentinin resmi sajty [«New Kazakhstan: the path of renewal and modernization»]. Official website of the president of the Republic of Kazakhstan March 16, 2022, Available at: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyun-kazakstan-halkyna-zholdauy-1622340> (Accessed: 20.09.2022).
3. Kazakstan Respublikasynyn Konstitucijasy. «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik-kukykytky aktilerinin akparattyk-kukykytky zhujesi [Constitution Of The Republic Of Kazakhstan. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan» Adilet«]. 2022. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/> (Accessed: 20.09.2022).
4. Omashev N. Zhahandanu zhane akparat kenistigimizdin kauipsizdigi [Globalization and the security of our information space] (Kazak universiteti, Almaty, 2020, 74 p.).
5. Kazakstan Respublikasynyn Kylmystyk kodeksi. «Adilet» Kazakstan Respublikasy normativtik-kukykytky aktilerinin akparattyk-kukykytky zhujesi [Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Information and legal system of normative legal acts of the Republic of Kazakhstan» Adilet«]. 2022. Available at: <https://adilet.zan.kz/kaz/> (Accessed: 5.10.2022).
7. Kamzin K. Zhurnalistikanyyn basty kejpkeri – shyndyk [The main character of journalism-reality] // *jurfak.kz*, May 15, 2013. Available at: <http://jurfak.kz/archives/858> (Accessed: 5.10.2022).

Н. Қуантайұлы¹, Б.Т. Әшірбаев¹, Ә. Қамза²

¹Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

²Университет имени Сулеймана Демиреля, Каскелен, Казахстан

Факт и его значение в новых медиа

Аннотация. Современная журналистика находится в состоянии беспрецедентной трансформации. Освещение событий природного, техногенного, социогенного характера является объектом отображения экстремальной журналистики. За неделю в интернете появляются новые тренды, которые находят

свою аудиторию. Идет борьба старого и нового. В литературе авторы реализуют свой замысел через образы, а журналистика опирается на факты, на реальные доказательства. Обе сферы служат для того, чтобы ценности в обществе не вырывались из политико-социального, духовно-культурного фундамента. Свое мнение человек передает через речь, письмо. В аллегорическом, жестовом жанре мысль может быть скрыта. Но если медиааудитория имеет открытый, личный контакт и доходит до осуждения, если спорящая сторона не согласна на медиацию, здесь нужен профессиональный подход. В статье поднимаются важные актуальные проблемы современного общества. Особое внимание уделяется правовой грамотности журналиста, анализируются некоторые моменты повышения профессионализма и мастерства.

Ключевые слова: командность, эффективность, рентабельность, общественное мнение, информационная безопасность, свободный поток информации, лицензия, социальная ответственность, влияние.

N. Kuantayuly¹, B.T. Ashirbaev¹, A. Kamza²

¹*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan*

²*Suleiman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan*

Fact and its significance in new media

Abstract. Modern journalism has become technogenic. A new trend is emerging on the Internet every week or every month and is finding its audience and service space. The old and the new are fighting. Literature turns thought into an image and makes it beautiful, journalism relies on facts and real evidence. The two spheres also serve to build the political, social, spiritual and cultural foundation and build the walls without destroying the values in the society. A person expresses his opinion by speaking and writing. If it is possible to suppress and hide thoughts in allegorical and allusive genres, the media communicate openly with the audience face to face, and if the disputing party does not agree to mediation, it goes to court. The article deals with this and the issues arising from it. This article focuses on the journalist's legal literacy and discusses some issues that increase professionalism and improve skills.

Keywords: efficiency, effectiveness, profitability, public opinion, information security, license, social responsibility, influence.

Авторлар туралы мәлімет:

Қуантайұлы Н. – филология ғылымдарының кандидаты, журналистика факультетінің деканы, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Әшірбаев Б. – аға оқытушы, ЮНЕСКО-ның журналистикасы мен коммуникациясы кафедрасы, Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Қамза Ә. – Сүлейман Демирел университетінің Құқық және әлеуметтік ғылымдар факультетінің ассистент профессоры, Алматы облысы, Қаскелең қаласы, Қазақстан.

Kuantayuly N. – Candidate of philological Sciences, Dean of the Faculty of Journalism, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Ashirbayev B. – Senior Lecturer, Department of Journalism and Communication of UNESCO, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Kamza A. – Assistant professor of the Faculty of Law and Social Sciences, Suleiman Demirel University, Kaskelen, Kazakhstan.